

Sandsvala i Heim

- Habitattiltak og registreringer 2025

Jørulf Vullum

Sandsvala i Heim

-Habitattiltak og registreringer 2025

Jørulf Vullum

Sandsvale sanker reirmateriale

Vullum, J. 2023. *Sandsvala i Heim -Habitattiltak og registreringer 2025*. Svalene Våre & BirdLife Heim-Aure lokallag. 13s.

© Jørulf Vullum

E-post: SvaleneVaare@gmail.com

www.SvaleneVaare.com

Publikasjonstype: Digitalt dokument

Framsidedilde: Aktivitet ved sandsvalebygget på Vinjeøra

Bilder/foto: Hvis ikke annet er oppgitt; ©Jørulf Vullum

Sammendrag

Rapporten gir en samlet oversikt over gjennomførte habitatforbedrende tiltak og registrerte endringer ved sandsvalelokaliteter i Heim kommune i 2025. Sandsvala er klassifisert som sårbar og er avhengig av tilnærmet loddrette sandfasader for hekking. Reduksjon av egnede hekkeområder som følge av menneskelig aktivitet gjør at målrettede tiltak kan være nødvendige for å stabilisere og styrke bestanden. Arbeidet i 2025 bygger videre på kartlegginger og tiltak utført siden 2019.

Skogrydding, fasadejustering og lydanlegg med lokkelyd er metoder som ble tatt i bruk. Formålet var å opprettholde og øke eksisterende kolonier, forbedre forringede hekkehabitater og stimulere etablering ved ubrukte, men antatt egnede hekkelokaliteter. Det ble i 2025 gjennomført habitatforbedrende tiltak på 6 lokaliteter fordelt over kommunen.

Resultatene varierer mellom lokalitetene. Aunhaugen øst, et kunstig sandsvalebygg, viste fortsatt ingen tegn til etablering til tross for lydavspilling gjennom flere hekkesesonger. Ved Bjørkligruva er hekkegrunnlaget sterkt redusert, og kolonien består nå av kun tre til fire par, i en hekkelokalitet med lite potensial for framtidig vedlikehold. Pallhaugan, tidligere en stor koloni, har gjennom flere år hatt negativ utvikling og rommer nå kun fem til sju hekkende par. Her pekes det på behov for omfattende restaurering for å unngå at kolonien forsvinner.

Rønningsbakkan viser derimot en positiv utvikling, med en økning til 20–25 par etter gjennomføring av tiltak. På Stolsmo førte predatorangrep til betydelig tap, men akutte habitattiltak bidro til å sikre de resterende reirene. I tillegg ble et nytt sandsvalebygg etablert ved Fjelnadeltaet som erstatning for en lokalitet som gikk tapt ved Leitet under utbygging av E39; sju av reirgangene viste hekkeforsøk første sesong.

Andre registreringer inkluderer en ny koloni ved Holla smelteverk, der 20–30 par etablerte seg etter en masseutrasing. Ved Stølen ble det som følge av anleggsaktivitet og redusert tilgjengelighet neppe noen vellykkede hekkinger i år.

Innhold

Sammendrag	iii
Innhold	iv
Innledning.....	1
Sandsvale.....	1
Habitattiltak.....	1
Sandsvala i Heim.....	1
Metode.....	2
Habitatforbedrende tiltak -gjennomføring, resultater og vurderinger	2
Aunhaugen øst	3
Bjørkligruva.....	3
Pallhaugan	4
Rønningsbakkan	5
Stolsmo	7
Vinjeøra	8
Andre registreringer	12
Holla smelteverk.....	12
Stølen.....	13
Litteratur.....	14

Innledning

Sandsvale

Sandsvale (*Riparia riparia*) er i rødlista for arter kategorisert som sårbar (VU; Stokke et al., 2021). Arten er avhengig av tilgang på tilnærmet loddrette sandfasader for å grave ut sine reir og gjennomføre hekking. Redusert tilgang på hekkehabitater på grunn av menneskelig aktivitet er en medvirkende grunn til sandsvala er i tilbakegang.

Habitattiltak

Det er flere måter å hjelpe sandsvalene med tilgang til egnede hekkehabitater. Ved å åpne opp rundt gjengrodde sandfasader, og/eller gjøre sandfasadene brattere, høyere og mer attraktive for sandsvaler kan de gjerne etablere seg på både tidligere bruke og nye lokaliteter (Vullum, 2022). Avspilling av sandsvalelyd kan også være et tiltak som bidrar til at arten raskere oppdager og tar i bruk en ubrukt hekkelokalitet (Vullum, 2023a).

Bygging eller etablering av sandsvalebygg kan bidra til at sandsvaler kan etablere seg på steder de ellers ikke ville funnet egnede lokaliteter. Slike bygg kan også etableres som erstatning for hekkelokaliteter som av ulike grunner må fjernes eller avvikles.

Sandsvala i Heim

I Heim kommune ble det både i 2019 og 2023 utført tiltaksrettede kartlegginger, som i de påfølgende år har blitt fulgt opp med gjennomføring av hekkeforbedrende tiltak der behovene har vært størst for å opprettholde flest mulig av de kjente hekkekoloniene (Vullum, 2019a, 2019b, 2022, 2023a, 2023b, 2024).

Denne rapporten er en oppsummering av utførte tiltak og registreringer av tilfeldige endringer i aktuelle sandsvalehabitater i Heim kommune 2025, og er i stor grad en oppfølging av tidligere påbegynte tiltak og anbefalinger. Dette er ikke en komplett oversikt over sandsvalebestanden i området, da ikke alle kjente lokaliteter har blitt oppsøkt i 2025.

Metode

Fasdejustering av hekkelokaliteter har blitt utført både manuelt ved bruk av spade og krafse, og maskinelt ved bruk av gravemaskin.

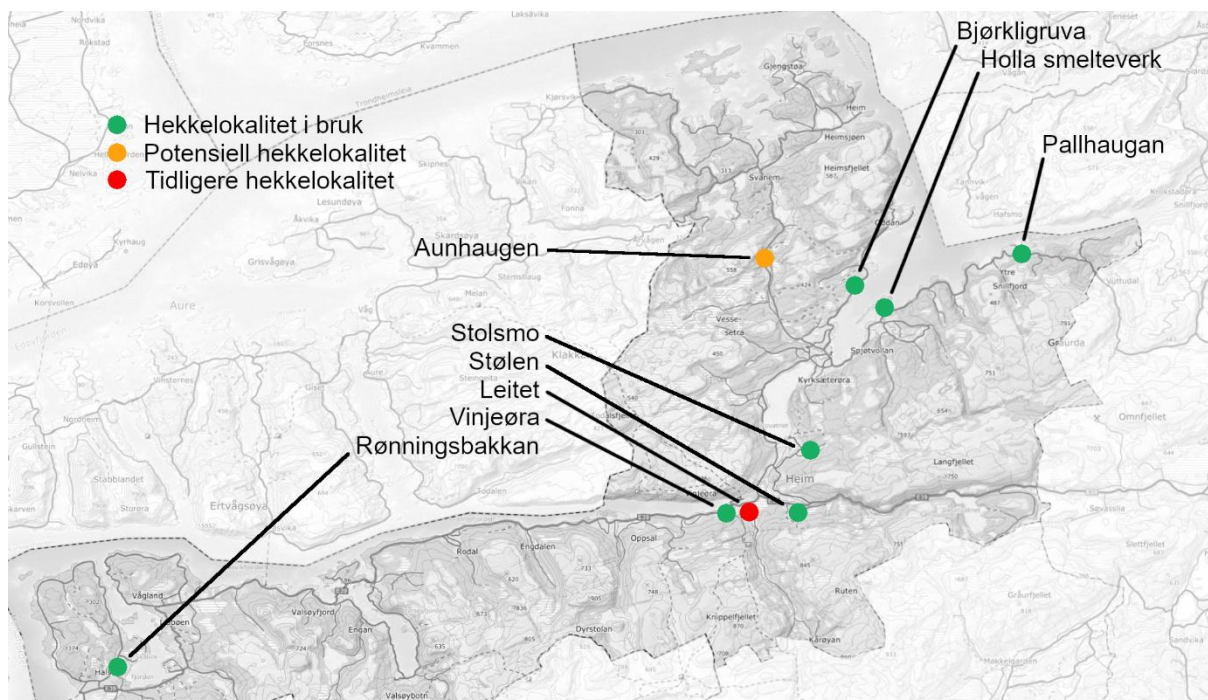
Skogrydding ved sandsvalelokaliteter ble utført før sandsvalenes ankomst om våren. Områder foran sandfasaden forsøkes holdes fritt for oppvoksende skog. Skogrydding bak/over sandfasader ble utført for å unngå at store, tunge trær, som gjerne har fått redusert sitt rotfeste på kanten av ei sandskjæring, skal velte og ødelegge jorddekket øverst i sandfasadene.

Avspilling av lokkelyd for sandsvaler ble gjort på samme vis som tidligere år (Vullum, 2023a, 2024). Det ble brukt egenproduserte, værbestandige batteridrevne lydanlegg. Selve lydopptaket stammer fra en naturlig og uforstyrret koloni

Habitatforbedrende tiltak -gjennomføring, resultater og vurderinger

Det ble utført habitatforbedrende tiltak spredt over hele Heim kommune også i 2025 (Figur 1).

Tiltakene ble utført på bakgrunn av tidligere kartlegginger, oppfølgingsbehov fra tidligere utførte tiltak og egen lokalkunnskap. På oppdrag fra Statens vegvesen, region Midt etablerte BirdLife Heim-Aure lokallag et nytt sandsvalebygg ved Fjelnadeltaet på Vinjeøra.

Figur 1. Kart over sandsvalelokaliteter som omtales i denne rapporten. Fargene markerer status for disse i 2025.

Aunhaugen øst

Aunhaugen øst er et sandsvalebygg, lokalisert ved Liaelva siden 2019 (Figur 2; Vullum, 2019b). Det har blitt avspilt lokkelyder for sandsvale her hver forsommer siden 2023 uten resultat (Vullum, 2023b, 2024).

Figur 2. Aunhaugen øst. Høyttaleren til lydanlegget ses midt på veggen, nedenfor reirhullene.

Fra ca. 20. mai til 1. juli ble det avspilt lokkelyd i tidsrommet 08.00 – 16.00. Heller ikke i 2025 ble det registrert sandsvaler ved denne lokaliteten.

Bjørkligruva

Denne lokaliteten var tidligere et masseuttak og hadde da en av de største og viktigste lokalitetene for sandsvale i området (Vullum, 2019a). Før hekkesesongen 2024 ble området planert ut, og bare en liten gjenværende sandskrent egnert seg nå for hekking (Vullum, 2024). Denne sandskjæringa huset i 2024 inntil 5 hekkende sandsvalepar.

Før hekkesesongen 2025 ble det fjernet noe kratt på «taket» av hekkelokaliteten. Dette for å unngå at trærne her skal vokse seg store og tunge, og risikere å velte og ta med seg deler av jorddekket over sandfasaden.

8. juli ble det registret 5 reirhull og noen få sandsvaler i luften på lokaliteten. Det anslås at det kun hekket 3-4 par her i 2025.

Hekkemulighetene for sandsvale ved Bjørkligruva er i dag veldig begrensede (Figur 3). Lokaliteten ligger i overgangen mellom et tidligere masseuttak, berggrunn og storsteinet ur. Mulighetene for framtidig vedlikehold av sandfasaden er svært begrenset. Det må derfor antas at denne lokaliteten etter hvert vil gå ut som hekkested for sandsvale.

Figur 3. Bjørkligruva. Etter utplanering av massetaket er dette det som er igjen av egnet habitat for sandsvalene. 3-4 par hekket oppunder torva i jordskrenten til venstre i 2025.

Pallhaugan

Sandsvalelokaliteten Pallhaugan har over tid blitt preget av kraftig gjengroing og et tidvis noe lavt masseuttak (Vullum, 2024). Fra å huse mer enn 50 hekkende par i 2019, er det nå bare noen få par igjen (Vullum, 2019a, 2024). Det har i varierende grad blitt utført skogrydding og manuell fasadejustering her årlig siden 2023 (Vullum, 2023a, 2024)

Også våren 2025 ble det ryddet noe skog foran sandfasadene ved Palhaugan. Det synes å være i den vestlige delen av sandtaket, med de laveste sandskjæringene, at sandsvale foretrekker å hekke. Det ble derfor lagt ned arbeid i manuell fasadejustering nettopp her.

Det er imidlertid i sørenden av massetaket det i den senere tid har blitt tatt ut mest masse (Figur 4). Derfor er det også i den sørlige delen av massetaket man finner de høyeste og tilsynelatende mest velegnede hekkefasadene. Disse fasadene vender mot nord, men det er usikkert i hvilken grad dette

er medvirkende til at sandsvalene heller velger å etablere seg i andre deler av sandtaket. Sandsvalekolonien ved Pallhaugan anslås i 2025 å bestå av 5-7 hekkende par.

Figur 4. Pallhaugan. I senere tid er det i den sørlige delen (t.v. i bildet) det har blitt tatt ut mest sand, men det er øverst i øvrige deler av sandtaket sandsvalene virker å foretrekke. Den justerte delen av sandfasadene ses til høyre i bildet.

Vurderingen av lokalitetene fra Vullum (2024) er foreløpig ikke fulgt opp står seg fremdeles:

«Selv om hekkeforholdene ved Pallhaugan har blitt holdt relativt stabilt vedlike, har kolonien hatt en jevn negativ trend de siste årene og er nå på randen til å utgå. Pallhaugan har et stort potensial for å huse sandsvaler, og bør ivaretas med tanke på å øke kolonistørrelsen betydelig fra dagens nivå. Skal man lykkes med det må det brukes ressurser for å stanse gjengroinga. Den etter hvert storvokste skogen som har vokst opp foran store deler av sandfasadene i massetaket de senere årene må i så fall hogges og fjernes. Deretter må det trolig gradvis restaureres og etableres flere attraktive loddrette sandfasader. For videre å ivareta Pallhaugan som en attraktiv hekkeplass for sandsvale er man på sikt trolig avhengig av at større mengder med sandmasser jevnlig må graves ut.»

Rønningsbakkan

Sandfasaden i Rønningsbakkan ble gravd ut i 2023 på en lokalitet hvor det ikke har vært sandsvalehekking på omtrent 35 år (Vullum, 2023a). Det hekket 10-15 par der det første året. I 2024 ble kolonien anslått å være på 15-20 hekkende par i 2024 (Vullum, 2024)

Før hekkesesongen 2025 ble det ryddet noe skog over sandfasaden med tanke på framtidig utvidelse av lokaliteten. Masseutrasinger i løpet av vinteren medførte at det ble mye overhengende torv som dekket for hekkefasaden, og derfor et behov for å gjøre utbedringer på sandfasaden (Figur 5). Dette ble utført i god tid før hekkesesongen.

Figur 5. Rønningsbakkan før (øverst) og etter (nederst) sandfasadejustering.

Under feltbesøk i hekketiden ble sandsvalekolonien anslått å bestå av 20-25 hekkende par.

Relativt løse og ustabile sandmasser medfører jevn utrasing og dermed et jevnt behov for vedlikehold av sandfasaden. Fortsatt fjerning av vegetasjon over hekkeplassen og fasadejustering ser ut til å måtte utføres omtrent hvert 2. eller 3. år om denne lokaliteten skal opprettholdes på dagens nivå.

Stolsmo

Det har hekket sandsvaler i sandskjæringa på Stolsmo i flere år (Vullum, 2023a). Det ble i 2024 gjennomført fasadejustering på lokaliteten (Vullum, 2024). Det ble samme år anslått å hekke ca. 20 par sandsvale i den nye fasaden (egen obs.)

På forsommeren 2025 ble det anslått at ca. 25-30 par hadde slått seg ned på lokaliteten (Figur 6). 8. juli ble det observert at det hadde rast ut en hel del sand og torv fra jorddekket over kolonien (Figur 7). Torva hadde lagt seg såpass høyt oppover foran sandfasaden at det ga gode forhold for predatorer. Minst 22 reirganger hadde blitt gravd ut, sannsynligvis av rødrev (*Vulpes vulpes*). Kun et titalls sandsvaler ble observert i luftrommet under besøket. Det ble dog registrert sandsvaleaktivitet i minst 2 av de uberørte reirhullene, som begge virket å kunne være utsatte for videre predasjon på grunn av den utraste torva. Det ble derfor leid inn gravemaskin allerede neste dag, som fjernet de utraste massene og dermed også predatorers tilgang for plyndring av resten av kolonien. Sandsvaler er generelt tolerante for maskinaktivitet i nærheten av hekkestedet. Arbeidet ble likevel gjennomført på hurtigst mulig vis for å uroe de gjenværende fuglene minst mulig.

Figur 6. Det var stor aktivitet blant sandsvalene på Stolsmo 19. mai.

Figur 7. Stolsmo etter besøk av predator før (øverst) og etter (nederst) hasteutbedring av sandfasaden.

Under feltbesøk 21. juli var det fremdeles aktivitet i det ene av de gjenværende reirhullene etter predasjon og utgraving. I det andre hullet var det ingen aktivitet lenger, mest trolig fordi ungfuglene i dette reiret, siden forrige besøk, har blitt flygedyktige og forlatt reiret.

Vinjeøra

I 2024 ble en sandsvalelokalitet på Leitet, ca. 1,3 km øst for Vinjeøra, gravd bort i forbindelse med bygging av ny E39 (Vullum, 2024). Det ble da raskt etablert en erstatningslokalitet i nærheten av den bortgravde lokaliteten. Et fåtalls sandsvaler viste interesse for lokaliteten, men det er usikkert om det lyktes noen av dem å få fram unger.

BirdLife Heim-Aure lokallag tok kontakt med det lokale anleggskontoret til Statens vegvesen, og det ble enighet om at det, som erstatning for den bortgravde sandsvalelokaliteten på Leitet, skulle etableres et permanent sandsvalebygg på et egnet sted i området. Konstruksjonen ble finansiert av Statens vegvesen og bygget av BirdLife Heim-Aure lokallag.

Fjelnadeltaet er lokalt kjent som et sted mange arter driver matsøk, også sandsvaler. Valg av plassering falt derfor på en eiendom tilhørende statens vegvesen, helt nede ved Vinjefjorden og Fjelnas utløp (Figur 8). I løpet av ettervinteren ble sandsvalebygget bygget innendørs etter konseptet *SAFE artificial breeding sites*. (Cowley, 2009; Vullum, 2019b).

Figur 8. Sandsvalebygget ble plassert like ved Fjelnadeltaet i Vinjefjorden.

Konstruksjonen framstår som en kasse med ca. 2.4m bredde, sidevegger på ca. 80 x 80 cm og tak. Fasaden ble behandlet med armert betong som skal gjøre fasaden mer naturlig. I fronten ble det boret reirhull med 51mm bor. Innenfor hvert av disse ble det montert et 125mm plastrør med lengde på 75 cm og avtakbart lokk i bakenden (Figur 9). Mellomrommet mellom rørene ble fylt med Lecakuler. Bakveggen på kassen kan tas av for å få tilgang til reirgangene for vedlikehold, undersøkelser og eventuell ringmerking. Statens vegvesen sørget for en stødig sokkel å plassere sandsvalebygget på. To betongrør fylt opp med sand sørget for tilstrekkelig høyde til å hindre tilgang for predatorer. 25. april ble sandsvalebygget kjørt ut og montert oppå denne sokkelen (Figur 10). Samtidig ble alle rørene i konstruksjonen fylt opp med sand. Dette etterligner sandsvalas egne habitatkrav. Overflødig sand i disse rørene graves bort av sandsvalene på samme vis som på naturlige hekkelokaliteter. Det ble i tillegg montert opp et lydanlegg som spilte sandsvalelyd i tidsrommet 08.00 – 16.00 fra midten av mai til midten av juni.

Figur 9. Sandsvalebygget under bygging. Bildet viser 125mm-rørene som fungerer som både reirganger og hekkekammer.

Figur 10. Sandsvalebygget ble løftet på plass ved hjelp av gravemaskin

Det ble ikke registrert aktivitet ved sandsvalebygget før i midten av juni, da det ble observert 7-10 sandsvaler som viste interesse for sandsvalebygget (Figur 11). Noen av svalene var da også inne i flere av reirgangene hvor det blant annet ble observert utgraving va sand.

Figur 11. Sandsvaler inspiserer sandsvalebygget.

Etter hekkesesongen ble bakvegg og endelokk på reirgangene tatt bort for kontroll av reirgangene. Det har vært hekkeaktivitet i 7 av reirgangene, hvorav to reir har blitt forlatt før klekking (Figur 12). Under høstkontrollen 15. september ble reirene inne i sandsvalebygget fjernet, og det ble etterfylt sand i de reirgangene det var behov for det.

Figur 12. Ett av reirene som ble forlatt før klekking.

Andre registreringer

Holla smelteverk

Det har tidligere vært sporadiske sandsvalehekkinger inne på fabrikkområdet til Holla Smelteverk (Vullum, 2019a). Våren 2025 raste det ut masser i et deponi på lagerområdet, som medførte at sandsvaler etablerte seg i den tilnærmet loddrette rasskjæringa (Figur 13). Hekkelokaliteten ble godt hensyntatt og området ble avsperrert for resten av hekkesesongen, slik at kolonien fikk hekke i fred. Siden lokaliteten befinner seg innenfor det inngjerdete fabrikkområdet, ble den ikke besøkt. Men under observasjoner på avstand kunne man telle ca. 40 reirhull og anslå hekkebestanden til 20-30 par.

Figur 13. Sandsvalekolonien på Holla smelteverk hadde ca. 40 utgravde reirhull.

Wacker Chemicals Norway AS -Holla oppfordres til å opprettholde mulighetene for sandsvalehekking på området i årene som kommer. Dette kan gjøres med å avsette og avsperre et eget område for formålet inne på fabrikkområdet hvor sandsvaler kan få være uforstyrret gjennom hele hekkesesongen. Ved å etablere kun én loddrett sandfasade (like før hekkesesongen, i første halvdel av mai) kan man i stor grad styre hvor hen man ønsker at disse kan få etablere seg, og slik sørge for at det skjer på et sted med lite eller ingen konflikter i forhold til den daglige driften. Det er også mulig å etablere nye hauger med egnet substrat og grave ut en loddrett fasade på andre arealer, f.eks. i utkanten av fabrikkområdet (Vullum & Tønnesen, 2013). Dette har f.eks. blitt gjort ved et steinbrudd i Rogaland.

Stølen

Lokaliteten ved Stølen ligger i et lite brukt, privat masseuttak helt inntil dyrkamark (Vullum, 2023a). Etter sandfasadejustering i 2024 opplevde kolonien her en økning fra 5-7 par i 2023 til 10-15 par i 2024 (Vullum, 2024).

En del torv og sand har rast ut i løpet av vinteren og gjort sandfasaden ganske lav med tanke på predasjon. 19. mai ble kun ei sandsvale observert her, i ferd med å grave ut et nytt reirhull.

7. juli hadde enda et reirhull blitt gravd ut i nærheten av det første, men ingen sandsvaleaktivitet ble registrert. Området foran lokaliteten var da blitt planert ut for midlertidig lagring av brakker.

Overskuddsmasser fra planeringa hadde blitt skuflet opp som en voll foran sandfasaden og gjort området mindre åpent og tilgjengelig for sandsvalene. Dette er trolig medvirkende til at det ikke ble noen vellykket sandsvalehekking her i 2025.

Figur 14. Deler av området foran sandsvalelokaliteten på Stølen ble planert og tatt i bruk som lagerplass.

Litteratur

Cowley, E. (2009). *Sand Martin artificial breeding sites*.

Stokke, B., Dale, S., Jacobsen, K.-O., Lislevand, T., Solvang, R., & Strøm, H. (2021, November 24). *Fugler: Vurdering av sandsvale Riparia riparia for Norge. Rødlista for arter 2021. Artsdatabanken. www.artsdatabanken.no/lister/rodlisteforarter/2021/20346*. Lest 14.12.2025

Vullum, J. (2019a). *Sandsvala i Hemne -Har den ei framtid? Svalene Våre & NOF Hemne lokallag Rapport 3-2019*. 23s.

Vullum, J. (2019b). *Sandsvaler -Fra sandtak til sandsvalebygg*. Svalene Våre Rapport 2-2019. 23s.

Vullum, J. (2022). *Overvåkning og fasadejustering av hekkelokaliteter for sandsvale i Heim kommune 2022*. Svalene Våre og BirdLife Hemne lokallag Rapport 1-2022. 14s.

Vullum, J. (2023a). *Sandsvala i Heim -Tiltaksrettet kartlegging og utførte tiltak 2023*. Svalene Våre og BirdLife Hemne lokallag, Rapport 2-2023 26s.

Vullum, J. (2023b). *Sandsvaler -Bygging av kunstig hekkefasade*. Svalene Våre Rapport 1-2023. 12s.

Vullum, J. (2024). *Sandsvala i Heim -Habitattiltak og påvirkninger 2024*. Svalene Våre Rapport 1-2024. 24s.

Vullum, J., & Tønnesen, S. (2013). *Norges største tilrettelagte sandsvalekoloni? Svalene Våre. <http://www.svalenevaare.com/news/norges-st%c3%b8rste-tilrettelagte-sandsvalekoloni>*. Lest 12.12.2025